

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРАВОНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Маньгора В. В.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

У статті розглядається діяльність юридичних клінік в Україні та їх роль у професійній підготовці майбутніх юристів. Визначаються професійні якості, які формуються у студентів під час роботи в юридичній клініці.

Ключові слова: юридична клініка, професійні якості майбутніх юристів, професійні навички і вміння, безкоштовна юридична допомога.

Сучасний юрист має мати належну професійну підготовку з метою захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, надання висококваліфікованої, ефективної, компетентної допомоги населенню України. Основним призначенням та покликанням юриста є встановлення верховенства права та утвердження справедливості в державі.

Процес формування готовності до майбутньої професійної діяльності є необхідною передумовою розвитку спеціаліста у вищому навчальному закладі. Навчально-професійна діяльність є провідною діяльністю студентів, під час якої формуються професійно важливі знання, вміння і навички майбутнього фахівця. На сучасному етапі суспільного розвитку суттєво підвищуються вимоги до підготовки фахівців-юристів, які передбачають відповідність професійних якостей основним кваліфікаційним характеристикам. Студенти протягом навчально-виховного процесу мають оволодіти не лише теоретичними знаннями в галузі права, а й необхідними вміннями і навичками для застосування знань у практичній роботі. Професійній підготовці майбутніх юристів можуть сприяти юридичні клініки, які утворюються при навчальних вузах чи факультетах.

Протягом останніх років з'явилися підручники В. А. Єлова [4], М. В. Дулеби [13], Н. В. Сушицької [12], В. В. Молдована та Р. С. Кацавця [6], опубліковано статті в періодичних виданнях В. О. Гончаренка [1], Н. С. Дубчак [2], В. М. Кравчука [5], І. І. Сенчака [11] та інших, також проведено ряд наукових конференцій, які присвячено діяльності юридичних клінік.

Мета статті є показати роль юридичних клінік у професійній підготовці майбутніх юристів.

Уперше термін “юридична клініка” з'явився у статті Фромгольда у німецькому журналі “Deutsche Juristen-Zeitung” у 1881 році [1, с. 3].

Н. С. Дубчак на основі аналізу зарубіжної та вітчизняної літератури виділяє 4 основні періоди у процесі становлення юридичної клінічної освіти у світі:

- 1) перший період охоплює ХІХ – початок ХХ ст. Зародження юридичних клінік у США, Німеччині, Російській імперії;
- 2) другий період становлення юридичних клінік охоплює період з початку і до

60-х рр. XX ст., коли географія юридичної клінічної освіти почала потроху розширюватися, хоча і мала ще достатньо локальний характер (переважно США);

3) третій період охоплює останню третину XX ст., коли була вироблена ідеологія та методика клінічної юридичної освіти, що отримувала реалізацію у значно більшій кількості країн світу, у порівнянні з попередніми двома періодами. Клінічна освіта поширилася в країни Центральної та Східної Європи, Середньої, Південної і Східної Азії, Латинської Америки, ПАР тощо;

4) останній, четвертий період характеризує сьогодення і вирізняється пріоритетом соціальної спрямованості юридичних клінік, яку нерідко називають зміною філософії юридичної освіти. У підготовці юристів увага почала акцентуватися на питаннях справедливості [2, с. 3].

В Україні першою розпочала свою діяльність юридична клініка Pro bono Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка в 1996 р. Майже одночасно з'являються юридичні клініки у Львові та Донецьку. Це, безперечно, стало поштовхом у виникненні згодом цілої мережі юридичних клінік по всій території України [11].

У 2003–2004 роках було організовано Асоціацію юридичних клінік України (АЮКУ).

Асоціація юридичних клінік України - всеукраїнська громадська організація, діяльність якої спрямована на надання підтримки діяльності “юридичних клінік”, сприяння розвитку “юридичної клінічної освіти” та реалізації відповідних науково-освітніх програм в Україні.

Предметом діяльності Асоціації є діяльність, спрямована на розвиток “юридичної клінічної освіти” та впровадження новітніх освітніх методик у процесі підготовки юристів в Україні [3, с. 8].

Асоціація юридичних клінік з метою: забезпечення єдиного підходу до організації діяльності юридичних клінік; відмежування юридичних клінік від інших форм об'єднань студентів та молодих юристів, які надають юридичну допомогу населенню; формування професійних навичок юриста у студентів вищих юридичних навчальних закладів та факультетів прийняла Стандарти юридичних клінік України від 16 листопада 2003 року [8].

Відповідно до ст. 1 Стандартів юридичних клінік України, юридична клініка – формування, яке створюється для правозахисної і правопросвітницької діяльності та функціонує на базі вищого навчального закладу (III-IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку спеціалістів за напрямом “Право”, за ініціативою вищого навчального закладу (чи громадської організації у співпраці з вищим навчальним закладом), до складу якого входять студенти, викладачі, фахівці практики [8].

У відповідності до Наказу Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2006 року № 592 “Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України”, юридичні клініки мають функціонувати у всіх навчальних закладах III–IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом “Право”, незалежно від форми власності і підпорядкування.

У Типовому положенні про юридичну клініку вищого навчального закладу України, юридична клініка визначається як структурний підрозділ вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за

напрямом “Право” і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів [7].

Стандарти юридичних клінік України передбачають, що засновниками юридичних клінік можуть бути як навчальні заклади, так і громадська організація з вищим навчальним закладом, клініка може функціонувати на базі вищого навчального закладу. “Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України”, визначає, що юридична клініка є структурним підрозділом вищого навчального закладу, як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів.

В умовах недостатнього фінансування юридичних клінік вищими навчальними закладами фінансова допомога громадських організацій є важливою для їх створення та функціонування, тому перше визначення “юридична клініка”, на наш погляд, є більш вдалим.

В. М. Кравчук у статті “Роль юридичних клінік у формуванні громадянського суспільства в Україні” надає перевагу на користь створення юридичних клінік під егідою громадських організацій, що відображено у визначенні: “юридична клініка – формування, що створене для практичного навчання студентів юридичних факультетів і здійснює правозахисну і право просвітницьку діяльність на базі громадської організації у співпраці з ВНЗ” [5].

В. М. Кравчук критично ставиться до наказу МОН України від 3 серпня 2006 року № 592, відповідно до якого ректори ВНЗ “зобов’язані забезпечити створення та функціонування юридичних клінік. Він вважає, що юрклініка має організовуватися, коли самі студенти відчують у цьому потребу, готові до цього, а не нав’язуватися в примусовому порядку, як щось загальнообов’язкове [5].

У своїй діяльності юридична клініка керується законодавством України, Статутом вищого навчального закладу та Положенням про неї, затвердженим керівником навчального закладу.

Юридична клініка не є юридичною особою. Як структурний підрозділ, може мати відповідні штампи і бланки з власним найменуванням. Для досягнення своїх цілей користується майном вищого навчального закладу.

В США та англійських країнах поширена назва “юридична клініка”, але потрібно зазначити, що використовуються інші назви: “Юридична допомога”, “Про боно” (що означає “зادля суспільного блага”), “Юридична практика”.

При створенні юридичної клініки на базі юридичного факультету вирішується низка дуже важливих завдань, а саме:

- поєднання теоретичного навчання з практикою;
- формування у студента-юриста професійних навичок;
- вирішення цілого ряду соціальних проблем регіону;
- формування у студентів активної суспільної позиції і правосвідомості [13, с. 4].

Юридична освіта може включати вивчення окремої навчальної дисципліни “Юридична клініка”, створення “Студентського юридичного центру” (юридичної консультації).

В деяких навчальних закладах офіційно впроваджено курс “Юридична клініка” як спецкурс або факультативний курс.

Основними формами організації навчального процесу є проведення лекцій, семінарів та практичних занять.

Під час вивчення даної навчальної дисципліни студенти за допомогою моделювання різних правових ситуацій отримують практичні вміння: проводити опитування клієнтів, укладати правочини, складати документи.

В більшості вищих навчальних закладах юридичного профілю юридична клініка організовується як юридична консультація, яка надає безоплатну юридичну допомогу малозабезпеченим верствам населення.

Загальне керівництво юридичною клінікою здійснює адміністрація вищого навчально-виховного закладу, яка призначає керівника та викладачів-кураторів з метою надання методичної і теоретичної підтримки студентам-консультантам. Також до роботи залучаються фахівці-практики у галузі права (юрисконсультанти, адвокати, нотаріуси, працівники суду, виконавчої служби, юстиції тощо).

До роботи в юридичній клініці залучаються студенти старших курсів на конкурсній основі. Умови конкурсу встановлюються юридичною клінікою відповідного вищого навчального закладу.

В залежності від специфіки навчально-виховного закладу, мети і завдань навчально-виховного процесу, наявності кваліфікованих кадрів, які будуть керувати роботою клініки, надавати допомогу студентам та інших факторів може здійснюватися спеціалізація клінік за галузевою ознакою, але більшість клінік застосовує комбінований підхід, коли існує кілька напрямків роботи і студенти самостійно вибирають той, який відповідає їх майбутній професійній кваліфікації чи вподобанням. Основними категоріями справ, якими займаються юридичні клініки, є справи: кримінального, цивільного, сімейного, податкового, екологічного, аграрного, земельного, житлового, адміністративного, господарського, трудового, права та соціального забезпечення; правового регулювання підприємницької діяльності; захисту прав молоді та неповнолітніх.

Навчальні плани та навчальні програми з юридичних дисциплін виділяють недостатню кількість навчальних годин на проведення практичних занять, тому клінічна освіта розширює можливості практичної діяльності студентів, закріплює набуті теоретичні знання.

Юридична клініка дозволяє найбільш повно реалізувати практичну спрямованість навчання.

Метою юридичних клінік є:

– отримання практичних навичок і вмінь студентами за фахом та залучення їх до науково-практичної діяльності;

– надання малозабезпеченим громадянам, які потребують допомоги, безоплатних юридичних консультацій;

Основними завданнями юридичних клінік є:

– підготовка та навчання студентів у дусі дотримання і поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності;

– поглиблення фахових знань студентів і вдосконалення професійної майстерності;

– допомогти студентам інтегруватися у професійне середовище;

- створення місць для проходження виробничої, навчальної практики студентам;
- впровадження в навчально-виховний процес елементів практичної підготовки студентів-правників у сфері юридичних послуг;
- проведення заходів з правової освіти населення;
- формування правової культури громадян;
- забезпечення можливості спілкування студентів з юристами-практиками;
- створення ефективного механізму обміну інформацією між населенням та юридичною клінікою що дозволить оперативно реагувати на практичні потреби громадян;
- розширення співробітництва вищих навчальних закладів з судовими і правоохоронними органами, державними органами та органами місцевого самоврядування з іншими установами та організаціями.

Відповідно до мети та завдань, а також з метою формування професійних якостей юридичні клініки організують та забезпечують:

- проведення теоретичних і практичних занять за результатами діяльності юридичної клініки;
- проведення правоосвітніх, правоз'ясувальних та інших навчально-практичних заходів;
- надання безоплатної правової допомоги з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб з усіх галузей права відповідно до чинного законодавства;
- проведення роботи з правовими документами і базами даних;
- проведення науково-практичних конференцій, семінарів, “круглих столів”, тренінгів для консультантів, проведення бесід на правову тематику серед школярів та їх батьків та інших заходів з актуальних правових питань;
- аналіз та систематизація судової практики, рішень Європейського суду з прав людини, рішень правоохоронних органів, державних органів та органів місцевого самоврядування,
- співробітництво з іншими юридичними клініками.

Основними принципами діяльності юридичних клінік є: повага до права, справедливості, людської гідності, захист прав і свобод людини та громадянина, гуманізм, законність та верховенство права, об'єктивність, безоплатність надання правової допомоги, дотримання етичних норм і конфіденційність, компетентність та добросовісність.

Робота в юридичній клініці має сприяти формуванню належного рівня правової свідомості, правової культури, оволодінню правовими професійними знаннями і вміннями: аналізувати правові питання, ситуації відповідно до чинного законодавства; приймати обгрунтовані рішення відповідно до закону; вміло діяти в екстремальних ситуаціях; оперативно мислити, бути справедливим, комунікабельним; мати високі моральні та вольові і фізичні здібності; відповідально надавати юридичну консультацію; проводити опитування клієнта; розслідувати факти справи; вивчати та аналізувати нормативно-правову базу; відстоювати точку зору конкретних осіб у контексті правової системи; виступати в суді; складати процесуальні документи; правильно вести документацію; правильно спілкуватися, як в усній, так і письмовій

формі; вести переговори; спілкуватися з державними органами та органами місцевого самоврядування; володіти юридичною етикою; мати повагу до особистості, співчуття, прагнення допомогти, доброзичливості; мати повагу до будь-якого клієнта незалежно від статі, національності, раси, кольору шкіри, до своїх колег, до правосуддя і до закону.

Працюючи в юридичній клініці студенти отримують певну свободу дій. Надмірна свобода може призвести до погіршення роботи, тому потрібно створити систему контролю та перевірки якості виконаної роботи. Також може виникнути ситуація, коли студенти-консультанти надають перевагу роботі в клініці над навчальним процесом, що може негативно вплинути на загальну успішність. Керівникам юридичних клінік потрібно створювати графіки чергування студентів-консультантів враховуючи індивідуальні можливості та особливості навчально-виховного процесу.

Отже, на наш погляд, юридична клініка – формування, яке створене для надання юридичних консультацій населенню студентами юридичних факультетів вищих навчальних закладів з метою формування професійних якостей.

Використані джерела:

1. Гончаренко В. О. Юридична клініка: історія і визначення // Практика діяльності “юридичних клінік” України. – 2004. – № 1. – С. 3-5.
2. Дубчак Н. С. Окремі питання становлення юридичних клінік в Україні // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 18 Економіка і право : зб. наукових праць. – Випуск 12. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – № 2.
3. Дулеба М. В. Сучасний “юридичний клінічний рух” на шляху до гармонізації та розширення // Вісник Асоціації юридичних клінік України. – 2005. – № 2. – С. 7-9.
4. Єлов В. А. Юридична клініка : навч. посіб. / В. А. Єлов, С. І. Молібог, Д. Г. Павленко. – К. : Школяр, 2004. – 315 с.
5. Кравчук В. М. Роль юридичних клінік у формуванні громадянського суспільства в Україні” [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/category>
6. Молдован В. В., Кацавець Р. С. Юридична клініка: навч. посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
7. Наказу Міністерства освіти і науки України № 592 від 3 серпня 2006 року “Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України” [Електроний ресурс] / МОН України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. Стандарти юридичних клінік України, прийняті Асоціацією юридичних клінік України 16 листопада 2003 року [Електроний ресурс] / Асоціацією юридичних клінік України. - Режим доступу: <http://www.legalclinics.org.ua>.
11. Сенчак І. І. Вплив діяльності юридичних клінік на формування професійного рівня та правової культури молодих спеціалістів // Часопис Національного університету “Острозька академія”. Серія “Право”. – 2010. – № 2. [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com>
12. Сушицька Н. В. Юридична клініка. Курс лекцій: навч. посібник / Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини “Україна”. – К. : Університет “Україна”, 2008. – 424 с.
13. “Юридичні клініки в Україні”: роль, завдання та організаційно-правові засади : посібник / за ред. М. В. Дулеби. – К. : МП Леся, 2003. – 120 с.

Маньгора В. В. Роль юридических клиник в профессиональной подготовке будущих юристов.

В статье рассматривается деятельность юридических клиник в Украине, их роль в профессиональной подготовке будущих юристов. Определяются профессиональные качества, которые формируются у студентов во время работы в юридической клинике.

Ключевые слова: юридическая клиника, профессиональные качества будущих юристов, профессиональные умения и навыки, бесплатная юридическая помощь.

Mangora V. V. The role of the legal clinics in professional training of future lawyers are defined.

The article considers activity of legal clinics in Ukraine and their role in professional training of future lawyers. The professional qualities of students during the work within legal clinics.

Key words: legal clinics, professional qualities of future lawyers, professional skills and abilities, free legal help.